

ÖZGÜN ARAŞTIRMA

KADIN SIĞINAĞI MODELLERİNİN KADINLARIN RUH SAĞLIĞINA ETKİSİ ÜZERİNE NİTEL BİR İNCELEME

A QUALITATIVE STUDY ABOUT THE EFFECTS OF WOMEN'S SHELTER MODELS ON WOMEN'S MENTAL HEALTH

^{1*} Leyla Soyduñç, ² Aslıhan Polat

ÖZ

Amaç: Dünyada ve Türkiye’de ataerkil sistemin bir parçası olan toplumsal cinsiyet rolleri arasındaki eşitsiz güç ilişkilerinin hem bir yeniden üretme aracı hem de bir sonucu olarak kadına yönelik şiddetin kamusal ve özel alanda çeşitli türlerinin halen yoğun bir biçimde yaşandığı bilinmektedir. Sığınak modellerinin yarattığı değişkenlerin (fiziksel koşullar, kurallar, işleyiş, personelin yaklaşımı, destek hizmetleri vb.) kadınların güçlenme ve iyileşme süreçlerine paralel olarak ruh sağlıklarına etkileri olduğu düşünülmektedir. Bu araştırmayla, kadın sığınak modellerinin şiddete maruz bırakılan kadınların psikososyal güçlenme süreçlerine olan etkisinin gösterilmesi ve sığınak modellerinin bu bağlamda düzenlenmesi için öneriler sunulması amaçlanmıştır.

Yöntem: Araştırma İstanbul’un çeşitli ilçelerinde daha önce şiddete maruz bırakıldığı için sığınaklara başvurmuş ve orada en az 3 aylık süre ile kalmış ve en az 6 ay önce sığınaktan ayrılmış olan 8 kadınla, 15 Mart - 15 Mayıs 2018 tarihleri arasında yürütülmüş nitel bir çalışmadır. Araştırmaya katılan 8 kadına ek olarak 2 kadınla daha olmak üzere toplamda 10 tane kadınla yapılan nicel çalışmanın verileri ise destekleyici olarak kullanılmıştır.

Bulgular: Derinlemesine görüşmelerin deşifre edilmiş metinlerinden yola çıkarak gerçekleştirilen betimsel analizde öne çıkan temalar üzerinden; güçlenmeye dair deneyimler, psikososyal destek, baskı ve denetim, olumsuz duygular, re travmatizasyon olarak 5 ana kategori ve çeşitli alt kategoriler belirlenmiştir. Ek olarak yürütülen nicel çalışmada da nitel analizde belirlenen kategorilere paralel veriler elde edilmiştir.

Sonuç: Sığınak modellerinin yarattığı değişkenlerin kadınların güçlenme ve iyileşme süreçlerine paralel olarak ruh sağlıklarına olumlu (güçlenme, özgüven ve bağımsızlık, kontrol duygusunun yeniden kazanımı vb.) ve olumsuz (baskı ve denetlenme hissi, korku ve endişe, re travmatizasyon vb.) etkileri olduğu görülmüştür. Özellikle feminist yaklaşımın, ortaya konan olumlu etkilerle ilişkili olduğu saptanmıştır.

Anahtar Sözcükler: Kadına yönelik şiddet, şiddet ve ruh sağlığı, şiddet ve ruhsal travma, kadın sığınakları, psikososyal destek, travma sonrası güçlenme

ABSTRACT

Objective: Violence against women with different forms in public and private spheres is still a widespread issue both in worldwide and Turkey as a result and reproduction tool of the unequal power relationship between gender roles which come from the patriarchal system. Mental health of women who have been subjected to violence and applied for a shelter are commonly affected by the conditions which have been shaped by shelters' models and dynamics. This study aims to show the effects of women's shelter models on the psychosocial empowerment processes and offer suggestions on several models according to the narratives of survivors.

Methods: This qualitative study was carried out between 15 March and 15 May 2018 with 8 women who applied for shelter in several districts of Istanbul after they were subjected to violence and stayed in shelters for at least 3 months and left at least 6 months ago. In addition to the 8 women participating in the qualitative research, the data of the quantitative study; 2 women have been added and 10 women in total have participated in the qualitative part which has been used as supportive data.

Results: Based on the themes that emerged in the descriptive analysis conducted from the deciphered texts of the deep interviews; 5 main categories and several subcategories were defined as; empowerment experiences, psychosocial support, repression and control, negative feelings, re traumatization and in addition quantitative studies were obtained in parallel with the categories determined in qualitative analysis.

Conclusion: Shelters models and dynamics have both positive (empowerment, self-confidence independency and recovery of the sense of control) and negative (feelings of oppression and pressure, fear and anxiety, re traumatization, etc.) effects on the empowerment process which are the most important components of mental health of survivors. Especially; it is found that the feminist approach is related to these positive effects.

Keywords: Violence against women, violence and mental health, violence and psychological trauma, women's shelter, psychosocial support, recovery after trauma

Giriş

Dünyada ve Türkiye’de ataerkil sistemin bir parçası olan toplumsal cinsiyet rolleri arasındaki eşitsiz güç ilişkilerinin hem bir yeniden üretme aracı hem de bir sonucu olarak kadına yönelik şiddetin hem kamusal hem özel alanda her türünün (fiziksel, psikolojik, sosyal, cinsel, ekonomik, dijital) halen yoğun bir biçimde yaşandığı bilinmektedir. “Kadına yönelik şiddet” bir insan hakları ihlali ve kadınlara yönelik ayrımcılığın bir biçimi olarak anlaşılmaktadır ve ister kamusal ister özel alanda meydana gelsin, kadınlara fiziksel, cinsel, psikolojik ve ekonomik zarar veya ıstırap veren veya verebilecek olan toplumsal cinsiyete dayalı her türlü eylem veya bu eylemlerle tehdit etme, zorlama veya keyfi olarak özgürlükten yoksun bırakma anlamına gelir².

Uluslararası araştırmalara göre kadınlar; saldırı, yaralama ve cinsel şiddete en sık olarak şimdiki ya da eski partnerleri tarafından maruz bırakılmaktadırlar. 80 ülkeden alınan verilere dayanan güncel araştırmalara göre, kadınların %10 ile %60 arasında değişen oranlarla, evli oldukları kişi, partnerleri ya da

eski partnerleri tarafından en az bir kere fiziksel şiddete maruz bırakıldıkları görülmektedir. Ek olarak birçok çalışma; yakın ilişki şiddetinin yaşam boyu tekrarlanma sıklığı (prevalans) oranının %20 ile %50 arasında olduğunu göstermektedir⁵. FRA’nın geniş kapsamlı araştırması, Avrupa’da 13 milyon kadının araştırma döneminden en fazla 12 ay öncesine kadar fiziksel şiddete; 3,7 milyon kadının ise cinsel şiddete maruz bırakıldığını göstermektedir⁶.

Türkiye’de yapılan çalışmalar da kadına yönelik şiddetin birçok türünün sıklığına dikkat çekmekte ve yıllar içerisinde azalmadığını göstermektedir.

Altınay ve Arat’ın 2008 yılındaki araştırması Türkiye’de evli kadınların %35’inin hayatı boyunca evli oldukları kişi tarafından en az bir kez fiziksel şiddete maruz bırakıldığına işaret etmektedir¹. Hemen ardından 2009 yılında yapılan kapsamlı bir diğer araştırmaya göre; kadınların %30’u evli oldukları kişi ya da partnerleri tarafından fiziksel ve cinsel şiddete maruz bırakılmaktadır¹⁹.

¹Kocaeli Üniversitesi,
Sağlık Bilimleri Enstitüsü,
Ruhsal Travma
Yüksek Lisans Programı,
Kocaeli, Türkiye
²Kocaeli Üniversitesi,
Tıp Fakültesi,
Ruh Sağlığı ve Hastalıkları
Anabilim Dalı,
Kocaeli, Türkiye

Geliş Tarihi
07.06.2018

Kabul Tarihi
08.08.2018

Sorumlu Yazar
Leyla Soyduñç

Kocaeli Üniversitesi,
Sağlık Bilimleri Enstitüsü,
Ruhsal Travma
Yüksek Lisans Programı,
Kocaeli, Türkiye

E-posta
leylasoyduñc@gmail.com

Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü tarafından 2015 yılında gerçekleştirilen Türkiye’de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması’nda çıkan verilerde, şiddetin yaygınlığının azalmadığını göstermektedir. Bu araştırmaya göre; ülke genelinde, kadınların %38’inin yaşamlarının herhangi bir döneminde fiziksel veya cinsel şiddetten birine maruz bırakılmaktadırlar⁸. Yine bu araştırmaya göre öne çıkan durumlardan bir diğeri de yaygın yaşanan sosyal ve dijital şiddettir. Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı’nın 2017 ilk 6 aylık faaliyet raporuna göre; Mor Çatı’ya başvuran kadınların %57’si eşleri ya da eski eşlerinin şiddetine maruz bırakıldıklarını paylaşmışlardır¹⁴.

Birçok çalışmanın gösterdiği gibi; kadına yönelik şiddetin kadın ve erkek arasındaki eşitsiz ilişkilerin bir sonucu olarak sorunsallaştırılması, 70’lerde Avrupa ve Kuzey Amerika’da feministlerin şiddete karşı örgütlenmeye karar vermesi ile gerçekleşmiştir^{3,4,13}. Özel alan olarak tanımlanan ev içinde yaşanan fiziksel ve cinsel şiddet gibi konular, kamusal alanda tartışılmaya ve görünürlük kazanmaya başlamıştır. Sığınakların, hem dünyada hem de Türkiye’de 1970’ler sonrası ikinci dalga radikal feminist hareketin özel alana ve özel alanda kadınların yaşadığı şiddete dikkat çekmesiyle talep edilmesi paralel olarak gerçekleşmiştir. Sığınak çalışmasının, şiddete maruz bırakılan kadınların psikolojik ve sosyal güçlenme sürecinde ve şiddet döngüsünü kırmadaki rolü çok önemlidir. Sığınaklarda yapılan çalışmalarda kadınların 3 ay sığınakta kaldıktan sonra daha yüksek özgüven, kişisel güçlenme, umut ve yaşam memnuniyeti bildirdikleri görülmüştür¹⁰. Aynı şekilde Kanada’da yapılan bir çalışmada ise kadınların sığınakta kalma süreleri ile ters orantılı olarak depresyon skorlarında düşüş ve kalış sürelerine doğru orantılı olarak daha yüksek özgüven skoru bildirdikleri bulunmuştur¹⁶. Türkiye’de yürütülen benzer bir çalışmada da kadınların çoğunluğu; huzur, güven, özgürlük gibi tanımlarla sığınaklara olumlu anlam yüklemişlerdir¹⁸.

Avrupa Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Ağı’nın (WAVE) Aralık 2007’de yayınladığı “Şiddetten Uzakta: Bir Sığınak Nasıl Kurulur? Nasıl Yürütülür?” adlı kitabında sığınakların işlevi ve çeşitli ilkeler belirtilmiştir²³. Buna göre sığınaklar; erkek şiddetinin toplumsal, tarihsel, kültürel çerçevesi konusunda farkındalık yaratarak politik bir işlevi yerine getirmeli ve sığınakta uygulanan feminist ilkeler, kadınlara ve çocuklara kendilerini şiddetten özgürleştirme yollarını göstermelidir. Bu ilkeler; kadınların kendi kaderini tayin etme hakkı, gizlilik, 24 saat hizmet ve sınırsız ikamet, farklılıklara saygı, ücretsiz hizmet vb. şeklinde sıralanmıştır ve detaylıca açıklanmıştır. Ancak yapılan eleştirel çalışmalar güncel sığınak uygulamalarında yukarıda belirtilen önemli prensiplerin zaman zaman uygulanmadığı ya da uygulanmadığını göstermektedir. Bu durum da sığınaklarda kalan kadınların psikosozal güçlenme süreçlerini ve ruh sağlığını olumsuz yönde etkilemektedir. Sığınak kurallarının ve çalışanların yaklaşımlarının kadınlar üzerindeki etkisini araştıran uluslararası bir çalışmaya göre; sıkı kurallar ve sert yaklaşımlar kadınların kendi seçimlerini yapabilme, kendi kararlarını alabilme ve sosyal destek kanallarına erişimlerini engellemekte ve kendi hayatları üzerindeki güç ve kontrol duygularını sınırlandırmaktadır⁷. Başka bir çalışmaya göre; kadınların kurallardan en çok giriş-çıkış saati kısıtlamaları, sokağa çıkma yasağı, çocukların disiplini ve gözetilmesi ve sığınanın gündelik işleri ile ilgili kurallara uymakta zorlandıkları belirtilmiştir. Bazı kadınlar bu uygulamaların kendilerini şiddet ilişkisinde yaşadıkları baskıyı, bunalmışlık halini ve endişeyi yeniden hissettirdiğini belirtmiştir¹². Türkiye’de yapılan bir çalışmada; sığınaklarda kalmaya yönelik olumsuz değerlendirmeleri, çok sayıda insanla bir arada yaşamın

getirdiği uyum güçlükleri, hareket alanının dar olması, yaşamlarının kısıtlanması ve diğer kadınların şiddet öykülerinden etkilenme şeklinde sıralanmıştır ve bazı kadınların sığınakta kalan kadınlar arasında hiyerarşik bir yapılanmanın varlığından ve bu hiyerarşik ilişkilerden kaynaklanan çatışmalardan rahatsız olduğunu belirtmesi dikkat çekmiştir²⁰.

Yukarıdaki araştırmaların da gösterdiği gibi; sığınak modellerinin yarattığı değişkenlerin (kurallar, personelin yaklaşımı, destek hizmetleri, fiziksel koşullar vb.) şiddete maruz bırakılan hayatta kalan kadınların ruh sağlığına olumlu ve olumsuz etkisi olduğu düşünülmektedir. Örneğin hiyerarşik yapılanmış ve sıkı kuralları olan sığınakların kadınların ruh sağlığı üzerinde olumsuz etkisinin (retravmatizasyon, kontrol duygusunun ve otonominin kaybı, denetim, şiddetin tekrarlanması) olduğu görülmektedir. Bu tür kural ve uygulamaların kadınların güçlenme sürecine ket vurduğu düşünülmektedir. Feminist ilkelerle ve yaklaşımla yürütülen sığınak modellerinde ise kadınların bağımsızlık hissini, hayatları üzerinde kontrol duygusunun ve gelecek umudunun arttığı görülmektedir. Bu araştırmanın amacı; kadın sığınağı modellerinin şiddete maruz bırakılmış kadınların psikosozal güçlenme süreçlerine olan etkisini göstermek ve sığınak modellerinin feminist ilkelerle düzenlenmesi için öneriler sunmaktır.

Yöntem

Araştırmanın Tipi

Bu araştırma, sığınakta kalan kadınların deneyimlerine ve anlatılarına dayanan nitel bir çalışmadır. Sığınak Değerlendirme Anketi’nden elde edilen nicel veriler, nitel analiz yorumunu güçlendirmek için kullanılmıştır.

Araştırmanın Evreni

Araştırma İstanbul’un çeşitli ilçelerinde daha önce şiddete maruz bırakıldığı için sığınaklara başvurmuş ve orada en az 3 aylık süre ile kalmış ve en az 6 ay önce sığınaktan ayrılmış olan 8 kadınla 15 Mart-15 Mayıs 2018 tarihleri arasında yürütülmüş nitel bir çalışmadır. Araştırmaya katılan 8 kadına ek olarak 2 kadınla daha olmak üzere toplamda 10 kadınla yapılan nicel çalışmanın verileri ise destekleyici olarak kullanılmıştır. Çalışmaya katılan kadınlar Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’na, belediyelere ve sivil toplum kuruluşuna ait sığınaklarda kalmış ve buradan ayrılmış olan kadınlardan oluşmaktadır. Gönüllülere; kadına yönelik şiddetle ilgili destek çalışmaları yapan sivil toplum kuruluşları, kurumlar ve kişisel iletişim ağları aracılığıyla ulaşılmıştır. Araştırmacının kendisi de daha önce sığınak çalışması içerisinde yer aldığından dolayı katılımcılara ulaşım imkanı sağlanmıştır.

Etik Boyut

Çalışmada gönüllülük esası dikkate alınmış olup, derinlemesine görüşmeler ve anket çalışmasına başlamadan önce, katılan kadınlara çalışma hakkında detaylı bilgi verilmiştir. Kadınlardan yazılı ve sözlü onamları alınmıştır. Ayrıca bu çalışma Kocaeli Üniversitesi Klinik Araştırmalar Etik Kurulu tarafından onaylanmıştır (07.03.2018/KOGOEK4.15).

Veri Toplama Araçları

Sosyodemografik Bilgi Formu’nda; yaş, eğitim durumu, medeni durum, çocuk sayısı, çalışma durumu, gelir düzeyi, psikolojik ve psikiyatrik durumu, aldığı ya da almakta olduğu psikosozal ya da maddi destekler, kaldığı sığınakla ilgili bilgi ve orada aldığı desteklerle ilgili 21 adet soru

bulunmaktadır. Yarı Yapılandırılmış Derinlemesine Görüşme soruları 3 bölüm olarak (Sığınak Öncesi, Sığınak Esnası ve Sığınak Sonrası) toplamda 14 sorudan oluşmaktadır. Sığınak Değerlendirme Anketi ise; sığınaktaki yaşam koşulları, kurallar, personelin yaklaşımı, destek uygulamaları ve toplu yaşama dair 23 ifadeyi ve 1 açık uçlu soruyu içermektedir. Anketteki 23 ifadenin cevap bölümü 0 puan "Hiç Katılmıyorum", 10 Puan ise "Tamamen Katılıyorum" ifadesine karşılık gelecek şekilde 10'lu Likert şeklinde hazırlanmıştır.

Veri Çözümlemesi

Bu çalışmanın ana eksenini sığınaklarda kalmış 8 kadınla yapılan yüz yüze derinlemesine görüşmelerin betimsel analizine dayanmaktadır. Nitel çalışmayı destekleyici nicel verilerin toplandığı Sığınak Değerlendirme Anketi'nde pozitif ve negatif ifadeler bir arada yer aldığından total puan hesaplanmamıştır. 10'luk Likert tipi ölçekte 5 ve 5'in altı, ifadeye katılmama; 5'in yukarısı ise ifadeye katılma olarak değerlendirilmiştir. Katılım şiddeti ise tüm kadınların 10'luk sistemde tercih ettikleri puanların ortalaması alınarak hesaplanmıştır. Nitel ve nicel bulgular tematik uygunluklarına göre eşleştirilmiş ve beraber tartışılmıştır.

Bulgular

Sosyodemografik Bulgular

Sosyodemografik bulgulara göre, araştırmaya katılan kadınların yaş ortalaması 35,88'dir. Eğitim düzeyleri incelendiğinde; katılımcıların çoğu ortaokul (%37,5) mezundur ve boşanmıştır (%62,5). Kadınların 7'si (%87,5) çocuğu ya da çocukları ile yaşamaktadır. Kadınların sadece yarısı tam zamanlı bir işte çalışmakta, %37,5'i ise gündelik işlerde çalışmaktadır. Kadınların aylık gelir durumu incelendiğinde %75'inin aylık gelirin 1000-2999 TL olduğu bulunmuştur. Kadınların sadece yarısının sosyal güvencesi bulunmaktadır. Kadınların 6'sı (%75) kurumsal maddi destek, 4'ü (%50) ise kurumsal sosyal destek (danışmanlık) aldığını belirtmiştir. Kadınların 2'si geçmişte psikiyatrik tanı alma ve ilaç kullanma durumu olmuştur. Çalışmaya katılan kadınların hepsi daha önce en az 1 kere bir psikolog ile görüşme yaptıklarını ifade etmişlerdir. Katılımcıların sığınak talep etme sayısı 1 ile 5 arasında değişmektedir. Kadınlardan 3'ü birden fazla kez sığınak talebinde bulunmuş ve çeşitli sığınaklarda kalmışlardır. Bu çalışmada 5 defa ASPB, 8 defa belediye ve 2 defa da STK'ya ait sığınak başvurusu ve deneyimi paylaşılmıştır. Çalışmaya katılan kadınların sığınaklarda ortalama kalış süresi 6,17 ay olarak hesaplanmıştır. Kadınların sığınaklarda aldıkları destekler incelendiğinde; en sık olarak psikolojik (%62,5) ve hukuki (%62,5) destek aldıklarını; yarısının ise maddi ve sağlık desteği aldıkları görülmüştür. Sosyal destek sorusunu ise kadınlar; iş imkanı, kurs ve gelecek planı şeklinde değerlendirmiş ve sadece 3'ü (%37,5) bu desteği aldıklarını belirtmişlerdir.

Nitel ve Destekleyici Nicel Bulgular

Derinlemesine görüşmelerin deşifre edilmiş metinlerinden yola çıkarak gerçekleştirilen betimsel analizde öne çıkan temalar üzerinden; güçlenmeye dair deneyimler, psikososyal destek, olumsuz duygular, baskı ve denetim, travmatizasyon olarak 5 ana kategori ve çeşitli alt kategoriler belirlenmiştir. Nitel ve nicel bulgular tematik uygunluklarına göre eşleştirilmiş ve beraber tartışılmıştır.

Güçlenmeye Dair Deneyimler

Kadınların anlatılarından yola çıkıldığında güçlenme kategorisi; güvenlik ve güvende hissetme, bağımsızlık hissi ve özgüven, kendi kararlarını alabilme ve dayanışma olarak 4 alt kategoriye ayrılmıştır. Görüşülen kadınlar arasından 3'ü sığınakta yaşadıkları olumlu ya da olumsuz deneyimden bağımsız olarak, sığınakta şiddet ortamından uzaklaştıkları, can güvenliği risklerinin azaldığı ve en azından kurumsal bir yerde kalıyor oldukları için güvende hissettiklerini dile getirmişlerdir. Bu kategori altındaki bir diğer alt kategori ise "bağımsızlık hissi ve özgüven" olarak belirlenmiştir. Kadınların 5'i sığınakta kaldıktan sonra oradaki deneyimlerinin onların bağımsız hareket edebildiklerini, buna bağlı olarak bir şeyler başarabileceklerine dair inançlarının arttığını, isteklerini ya da istemedikleri durumları daha rahat dile getirebildiklerini ve çevrelerine karşı tutumlarının da değiştiğini ifade etmişlerdir. Ayrıca sığınakta kalmanın kendilerine bir özgürlük alanı tanıdığını, kendilerini daha güçlü hissettiklerini ve geleceğe dair umutlarının arttığını ifade etmişlerdir. Buna ek olarak; Sığınak Değerlendirme Anketi'ne katılmış olan 10 kadından 6'sı "Sığınakta kalırken hayatımın kontrolünü elime aldığımı hissettim" ifadesine katıldıklarını belirtmişlerdir. Çalışmaya katılan kadınların bu ifadeye katılım durumlarının şiddeti 5,7 olarak hesaplanmıştır. Feminist ilkelerde yürütülen sığınakta kalan 2 kadının ise bu ifadeye katılım şiddeti ek olarak ayrıca hesaplanmış ve 10,0 bulunmuştur. Ayrıca bu başlığa paralel olarak "Sığınakta kalmaya başladıktan sonra geleceğe dair umudumun arttığını hissettim" ifadesine 5 kadın katılırken, diğer 5 kadının katılmadığı görülmüştür. Kadınların bu ifadeye katılım şiddeti ise 5,8 olarak hesaplanmıştır. Feminist sığınakta kalan 2 kadının ise bu ifadeye katılım şiddeti ek olarak ayrıca hesaplanmış ve 10,0 bulunmuştur. Yine ankette yer alan "Sığınağa yerleştikten sonra kendimi daha güçlü hissettim" ifadesine 8 kadın katılım göstermiştir. Kadınların bu ifadeye katılım şiddeti ise 7,5 olarak hesaplanmıştır. Güçlenme kategorisinin bir diğer alt kategorisi ise "kendi kararlarını alabilme" olarak belirlenmiştir. Görüşülen kadınlardan 3'ü bu anlamda yaşadığı zorluğu dile getirmiştir. Sığınak Değerlendirme Anketi'ne katılmış olan 10 kadından 3'ü sığınakta kalırken kendi kararlarını alamadıklarını ifade ederken, 7'si kendi kararlarını alabildiğini ifade etmiştir. Çalışmaya katılan kadınların kendi kararlarını alabilme durumlarına katılım şiddeti 6,6 olarak hesaplanmıştır. Feminist yaklaşımla yürütülen sığınakta kalan 2 kadının ise bu ifadeye katılım şiddeti ek olarak ayrıca hesaplanmış ve 10,0 bulunmuştur. Ancak bunun yanı sıra ankette bulunan "Sığınakta kalırken sığınak çalışanlarının kararlarına saygı duyduklarını düşünüyorum" ifadesine katılım şiddeti 6,5 olarak hesaplanmıştır. Feminist ilkelerle yürütülen sığınakta kalan 2 kadının ise bu ifadeye katılım şiddeti ek olarak ayrıca hesaplanmış ve 10,0 bulunmuştur. Güçlenme kategorisi altındaki bir diğer alt kategori ise "dayanışma" olarak belirlenmiştir. Sığınak deneyimi yaşamış kadınlardan 5'i kalan diğer kadınlarla dayanışmaya dair olumlu deneyimlerini dile getirmişlerdir. Sığınakta tanıştıkları kadınların bazılarıyla kurdukları kalıcı arkadaşlık ilişkilerinden söz etmişlerdir. Ancak görüşme yapılan kadınlardan 2'si ise dayanışma kurmanın zorlaştığı noktaları ifade etmişlerdir. Görüşme yapılan kadınlardan 2'si ise; kalabalık yaşam koşulları, sığınaktaki kurallar ve işleyiş ve psikososyal desteğin yetersizliği nedeniyle dayanışma kurmanın zorlaştığı noktaları ifade etmişlerdir. Sığınak Değerlendirme Anketi'nde de bu duruma paralel olarak 10 kadından 5'i "Sığınakta kalan diğer

kadınlardan kaldığım süre boyunca destek gördüğümü düşünüyorum” ifadesine katıldıklarını, 5’i ise katılmadıklarını belirtmişlerdir. Çalışmaya katılan tüm kadınların bu ifadeye katılım durumlarının şiddeti 5,2 olarak hesaplanmıştır. Feminist yaklaşımla yürütülen sığınakta kalan 2 kadının ise bu ifadeye katılım şiddeti ek olarak ayrıca hesaplanmış ve 8,0 bulunmuştur.

Psikososyal Destek

Sığınaklarda sağlanan psikolojik ve sosyal destekler kadınların güçlenme süreçlerinde çok önemli bir rol oynamaktadır. Ancak mevcut sistemde bütün sığınaklarda sosyal ya da psikolojik destekler personel yokluğu ya da güçlendirici olmayan yaklaşımlar nedeniyle sağlıklı biçimde sağlanamamaktadır. Kadınlar sığınaklarda psikososyal destekle buluşabildikleri zaman çoğunlukla olumlu deneyimler bildirmişler, ancak bu desteğin yokluğundan dolayı yaşadıkları sıkıntıları da ifade etmişlerdir. Bu nedenle bu kategori; olumlu deneyimler ve olumsuz deneyimler olarak 2 alt kategoriye ayrılmıştır. Görüşme yapılan kadınlardan 5’i, sığınakta ya da sığınak aracılığıyla yönlendirilerek buldukları psikolojik ya da sosyal desteğin onların hayatında olumlu bir etkisi olduğunu belirtmiştir. Hatta sığınak deneyimlerinin en olumlu tarafı olarak bu destekleri dile getirmişlerdir. Sığınak Değerlendirme Anketi’nde de bu duruma paralel olarak 10 kadından 6’sı “Sığınakta sunulan sosyal destek hizmetlerinin (psikolojik, danışmanlık, hukuki, eğitim) yeterli olduğunu düşünüyorum” ifadesine katıldıklarını belirtmişlerdir. Çalışmaya katılan kadınların bu ifadeye katılım durumlarının şiddeti 6,5 olarak hesaplanmıştır. Feminist sığınakta kalan 2 kadının ise bu ifadeye katılım şiddeti ek olarak ayrıca hesaplanmış ve 10,0 bulunmuştur. Ayrıca ek olarak “Sığınağa girdiğim ilk anda personel tarafından olumlu karşılandım” ifadesine 10 kadından 7 kişi katılım göstermiştir. Bu ifadeye katılım şiddeti ise 6,1 olarak hesaplanmıştır. Feminist yaklaşımla yürütülen sığınakta kalan 2 kadının ise bu ifadeye katılım şiddeti ek olarak ayrıca hesaplanmış ve 10,0 bulunmuştur. Görüşme yapılan kadınlardan 2’si ise psikolojik destekle ilgili taleplerinin karşılanmadığını ve kendilerine herhangi bir yönlendirme yapılmadığını dile getirmişlerdir. Buna paralel olarak Sığınak Değerlendirme Anketi’nde; “Sığınakta kalırken sığınak sonrası hayatımı planlamak için yeterince destek alamadım” ifadesine 10 kadından 7’si katılım göstermiştir. Tüm kadınların bu ifadeye katılım şiddeti ise 5,8’dir. Feminist ilkelerle yürütülen sığınakta kalan 2 kadının ise bu ifadeye katılım şiddeti 0 puandır. Ek olarak ankette yer alan “Sığınakta aldığım maddi desteklerin yeterli olduğunu düşünüyorum” ifadesine 4 kişi katılım göstermiş, ifadeye katılım şiddeti ise 4,4 olarak hesaplanmıştır. Kadınlar sığınak sonrası hayatlarını planlamada önemli bir etken olan maddi desteği yeterli bulmamaktadır.

Olumsuz Duygular

Bu ana kategori; suçluluk, kaygı ve korku, hayal kırıklığı, yalnızlık ve çaresizlik olarak 4 alt kategoriye ayrılmıştır. Yapılan görüşmelerde kadınların 5’i sığınak deneyimleri boyunca; sistem, kurallar, sığınak koşulları, işleyişi ya da personelin yaklaşımları nedeniyle suçluluk duygusu hissettiklerini dile getirmişlerdir. Bu bulgulara ek olarak; Sığınak Değerlendirme Anketi’ne katılan 10 kadından 5’i “Sığınak çalışanlarının söyledikleri bazı sözler benim maruz bırakıldığım şiddetle ilgili kendimi suçlamama neden oldu” ifadesine katılım göstermişlerdir. Çalışmaya katılan kadınların bu ifadeye katılım şiddeti 5,2 olarak hesaplanmıştır. Feminist ilkelerle yürütülen sığınakta kalan 2

kadının ise bu ifadeye katılım şiddeti ek olarak ayrıca hesaplanmış ve 0 bulunmuştur. Sığınakta kalan 5 kadın, kalabalık yaşam koşulları ve kaotik ortam, sıkı kurallar ve personelin sert yaklaşımı nedeniyle kaygı ve korku hissettiklerini dile getirmişlerdir. Görüşme yapılan kadınlardan 3’ü sığınakların hayal ettikleri ve düşündükleri gibi bir yer olmadığını, bu nedenle hayal kırıklığına uğradıklarını belirtmişlerdir. Bu bulgulara ek olarak; Sığınak Değerlendirme Anketi’ne katılan 10 kadından 7’si “Sığınağa gittikten sonra karşılaştığım ortam beni hayal kırıklığına uğrattı” ifadesine katılım göstermişlerdir. Feminist yaklaşımla yürütülen sığınakta kalan 2 kadının ise bu ifadeye katılım şiddeti ek olarak ayrıca hesaplanmış ve 0 bulunmuştur. Ayrıca bu kadınlardan biri, sığınaklarla ilgili daha önce çevresinden duyduklarından dolayı korktuğunu, ancak oraya gittiğinde bu korkularının yersiz olduğunu gördüğünü ve tahmin ettiğinden çok daha olumlu bir ortam ile karşılaştığını ifade etmiştir. Sığınak deneyimi yaşamış 2 kadın sığınak yaşantısı boyunca yalnızlık ve çaresizlik hissettiklerini dile getirmişlerdir.

Baskı ve Denetim

Betimsel analiz sonucu belirlenen bir diğer ana kategori ise “baskı ve denetim” kategorisidir. Bu bölüm; fiziksel koşullar, kurallar, personelin tutum ve yaklaşımı olarak 3 alt kategoriye ayrılmıştır. Görüşmeye katılan kadınların büyük bölümü, sığınakların fiziksel koşullarının, kuralların ve bu kuralları uygulayan personelin tutum ve yaklaşımının; güvenliği sağlamak ya da işleyişi düzenlemekten çok kadınları baskı altında ve denetlenmiş hissettirdiğini ve güçlendirici olmaktan çok kısıtlayıcı ve örseleyici olduğunu aktarmışlardır. Buna ek olarak; Sığınak Değerlendirme Anketi’ne katılmış olan 10 kadından 7’si “Sığınakta kalırken denetlenmiş hissediyordum” ifadesine katıldıklarını belirtmişlerdir. Çalışmaya katılan kadınların bu ifadeye katılım durumlarının şiddeti 7,9 olarak hesaplanmıştır. Feminist ilkelerle yürütülen sığınakta kalan 2 kadının ise bu ifadeye katılım şiddeti ek olarak ayrıca hesaplanmış ve 2,0 bulunmuştur. Görüşme yapılan kadınlardan 4’ü sığınakların fiziksel koşullarının özellikle güvenliği sağlamaya dair düşünülmüş olan yapıların (demir parmaklık, kamera, dikenli tel, film kaplı camlar, vb.) kendilerini suçlu ve baskı altında hissetmelerine neden olduğunu belirtmiştir. Kadınlardan bir çoğu sığınaklar için “cezaevi” benzetmesini kullanmışlardır. Görüşmeler boyunca cezaevi ve hapisane benzetmesi kadınlar tarafından sıkça kullanılmış, İlk Adım Birimleri için de “toplama yeri” ifadesi dikkat çekmiştir. Feminist yaklaşımla yürütülen sığınakta kalmış 2 görüşmecisi; sığınakta parmaklık, demir kapı gibi yapıların olmadığını, güvenliği sağlamak için alternatif yollar bulunduğunu ifade etmiştir. Sığınak Değerlendirme Anketi’ne katılmış olan 10 kadından 7’si “Sığınakın fiziksel koşulları (demir kapı, kilit, parmaklık vb.) nedeniyle kendimi baskı altında hissettim” ifadesine katıldıklarını belirtmişlerdir. Feminist model ile yürütülen bir sığınakta kalmış olan 2 kadın ise, sığınakta bu türlü durumların olmadığını belirtmişlerdir. Bu 2 katılımcı dışarıda tutularak, çalışmaya katılan kadınların bu ifadeye katılım durumlarının şiddeti 8,6 olarak hesaplanmıştır. Sığınakta kalan kadınların tümü kuralların belirli kısımlarından ya da tümünden duydukları rahatsızlığı dile getirmişlerdir. Eşyaların aranması, uyku saatleri, yemek saatleri, giriş çıkış saatleri, izinlerle ilgili sıkı denetim, sigara saatleri, uyku banyo ve çay saatleri, telefonlara ve paralara el konulması, tutanak tutulması, ortak alanların kullanımını ile ilgili kurallar nedeniyle kendilerini son derece baskı ve denetim altında hissettiklerini dile getirmiş ve sığınak için sık sık cezaevi benzetmesi kullanmışlardır. Sığınak Değerlendirme Anketi’ne katılmış olan 10 kadından 7’si

“Sığınaktaki kuralların yerinde ve gerekli olduğunu düşünüyorum” ifadesine katılmadıklarını belirtmişlerdir. Çalışmaya katılan kadınların bu ifadeye katılım durumlarının şiddeti 4,5 olarak hesaplanmıştır. Feminist ilkelerle yürüyen sığınakta kalan kadınlar ise sığınaktaki kuralları tamamen yerinde ve gerekli bulduklarını ifade etmişlerdir. Bu ifadeye benzer olarak yine ankette bulunan “Sığınak kurallarının güvenliği sağlamaktan çok beni denetlemek için olduğunu hissettim” ifadesine çalışmaya katılan 5 kadın katılım göstermiştir. Tüm kadınların bu ifadeye katılım şiddeti ise 5,3 olarak hesaplanmıştır. Feminist yaklaşımla yürüyen sığınakta kalan 2 kadının ise bu ifadeye katılım şiddeti ek olarak ayrıca hesaplanmış ve 0,5 bulunmuştur. Yine bu bulgularla birlikte değerlendirilebilecek olan bir diğer ifade de “Sığınakta eşyalarım aranırken incinmiş hissettim” ifadesidir. Çalışmaya katılan kadınlardan 5’i bu ifadeye katılım gösterirken, Feminist sığınakta kalan 2 kadın sığınağa yerleşirken eşyalarının aranmadığını ifade etmiştir. Kadınların bu ifadeye katılım şiddeti ise 6,1 olarak hesaplanmıştır. Ayrıca yine kurallarla ilgili olarak ankette yer alan “Sığınaktaki bazı kural ve uygulamaların onur kırıcı olduğunu düşünüyorum” ifadesine 10 kadından 7’si katılmıştır, katılım şiddeti ise 5,9 olarak hesaplanmıştır. Feminist sığınakta kalan 2 kadının ise bu ifadeye katılım şiddeti ek olarak ayrıca hesaplanmış ve 0 bulunmuştur. Bu kadınlar, diğer birçok sığınak deneyiminin aksine, kuralların insafli ve yapıcı olduğundan bahsetmiş, birçok sığınakta yapılan eşya arama, telefonlara el konulması, giriş-çıkış ya da yaşam saatleri kısıtlamalarının olmadığı, sığınaktaki tek kuralın “şiddetsizlik ve gizlilik” olduğunu belirtmişlerdir. Görüşmeye katılan kadınlardan 5’i sığınak çalışanlarının tutum ve yaklaşımının kendilerini baskı ve denetim altında hissetmelerine neden olduğunu ifade etmişlerdir. Özellikle güvenlik görevlilerinin söylem ve yaklaşımlarını çok sert bulduklarını ve kendilerini ifade etmekte zorlandıklarını belirtmişlerdir. Kuralların katılığı ve personelin otoriter uygulamalarıyla birleşmesinin kadınların denetlenme hissini arttırdığı düşünülmektedir. Yukarıdakinden farklı olarak feminist sığınak deneyimi olan kadınların personelin olumlu ve hiyerarşik olmayan yaklaşımlarını özellikle dile getirmişlerdir. Bu bulgulara ek olarak; Sığınak Değerlendirme Anketi’ne katılan 10 kadından 8’i “Sığınakta kendimi çalışanlar tarafından kontrol ediliyormuş gibi hissettim” ifadesine katılım göstermişlerdir. Çalışmaya katılan tüm kadınların ifadeye katılım şiddeti ise 7,8 olarak hesaplanmıştır. Feminist sığınakta kalan 2 kadının ise bu ifadeye katılım şiddeti ek olarak ayrıca hesaplanmış ve 0,5 bulunmuştur.

Retravmatizasyon

Betimsel analize göre öne çıkan bir diğer kategori ise retravmatizasyon olarak belirlenmiş; kalabalık ve kaotik yaşam koşulları, hikayenin defalarca anlatılması, personelin yaklaşımı, sığınak kuralları ve işleyişi olarak 4 alt kategoriye ayrılmıştır. Görüşme yapılan kadınlardan 3’ü özellikle İlk Adım Birimleri’nin kalabalık ve kaotik koşullarının kendilerini olumsuz etkilediğini ve ruhsal durumlarını sığınağa başvurdıkları halden daha olumsuz duruma getirdiğini ifade etmiştir. Sığınak başvurusunda bulunan 2 kadın bütün başvuru sürecinden başlamak üzere; karakolda, İlk Kabul Birimi’nde, nakil oldukları sığınakta defalarca şiddet öykülerini detaylıca anlatmak durumunda bırakıldıklarını ifade etmişlerdir. Görüşme yapılan 3 kadın sığınak personelinin sert tutum ve yaklaşımının ve özellikle bazı sözlerinin onlara yaşadıkları şiddet olaylarını anımsattığı ve bundan dolayı olumsuz duygular yaşadıklarını ifade

etmişlerdir. Örneğin sığınak çalışanlarının kadınların giyimine ya da yaşayış biçimine müdahale etmeleri kadınların maruz bırakıldıkları sosyal şiddeti tekrar etmektedir. Ayrıca personelin otoriter tutumu kadınlara şiddet yaşadıkları ilişki içerisindeki eşitsiz güç ilişkilerini anımsattığı ve kadınlarla personelin hiyerarşik bir ilişki kurmasının da bunu beslediği düşünülmektedir. Bunu destekleyici olarak, yapılan Sığınak Değerlendirme Anketi’nde “Sığınakta personel ve kalan kadınlar arasında bir hiyerarşi olduğunu düşünüyorum” ifadesi 10 kadından 7 kadın 6,4 şiddetiyle katılım göstermişlerdir. Feminist sığınakta kalan 2 kadının ise bu ifadeye katılım şiddeti ek olarak ayrıca hesaplanmış ve 0 bulunmuştur. Görüşülen kadınlardan 4’ü sığınaktaki kural ve uygulamaların kendilerine yaşadıkları şiddet olaylarını anımsattığını ve bu durumun psikolojilerini olumsuz etkilediğini ifade etmişlerdir. Özellikle yoğun bir biçimde sosyal ve psikolojik şiddete maruz bırakılan kadınlar, şiddet ortamındaki denetlenme ve kontrol edilme duygusunun bir benzerini sığınakta yaşadıklarını belirtmişlerdir. Kadınlarla yürütülmüş olan Sığınak Değerlendirme Anketi’nde bulunan “Sığınaktaki kural ve uygulamalar bana zaman zaman maruz bırakıldığım şiddet olaylarını anımsattı ve kendimi üzgün ya da öfkeli hissettim” ifadesine 10 kadından 5’i katılım göstermiştir. Katılım şiddeti ise 4,7 olarak hesaplanmıştır. Feminist sığınakta kalan 2 kadının ise bu ifadeye katılım şiddeti ek olarak ayrıca hesaplanmış ve 0 bulunmuştur. Bütün bu anlatılara paralel olarak Sığınak Değerlendirme Anketi’ne katılan 10 kadından 9’u “Sığınaktan ayrıldıktan sonra pişmanlık duydum” ifadesine katılmadıklarını ifade etmişlerdir. Bu ifadeye tüm kadınların katılma şiddeti 0,8 olarak hesaplanmıştır. Feminist sığınakta kalan 2 kadının ise bu ifadeye katılım şiddeti ek olarak ayrıca hesaplanmış ve 0 bulunmuştur. Buna çok benzer olarak “Sığınaktan ayrıldıktan sonra kendimi çok rahatlamış hissettim” ifadesine 10 kadından 7 kadın 6,7 şiddetiyle katılım göstermişlerdir. Feminist sığınakta kalan 2 kadının ise bu ifadeye katılım şiddeti ek olarak ayrıca hesaplanmış ve 1 bulunmuştur.

Tartışma

Şiddet sonrası güçlenme; kadınların ve çocukların yaşadıkları travmatik deneyimlerle başa çıkmaları, rotasını kendilerinin çiziceği bir hayatın temellerini atmaları ve maruz bırakıldıkları şiddet mekanizmalarını anlayıp şiddete karşı etkin direnme stratejileri geliştirmeleri yönünde verilecek destek ile sağlanabilir²³. Sığınakta kalan kadınlarla yapılan bir araştırmaya göre; kadınların tamamına yakını (%87,5) sığınakları şiddetin olduğu ortamdan kurtuluşu sağladığı ve kendilerine güvenli, huzurlu, şiddet içermeyen, aksine kendisine destek olmaya hazır insanlara ve hizmetlere ulaşabilme olanağı sunduğunu düşündüklerinden ötürü faydalı olduklarını belirtmişlerdir²⁴. Bu çalışma kapsamında da yapılan derinlemesine görüşmelerin ve Sığınak Değerlendirme Anketi’nin ortaya koyduğu önemli bir konu literatürde yapılan çalışmaları da destekler nitelikte olarak sığınakların şiddete maruz bırakılan kadınları güçlenme süreçlerinde ne kadar etkili olduğudur. Yapılan bir çalışmada kadınlara sığınağa girdikleri ilk 3 gün içerisinde ve çıkmak üzereyken ön-test/son-test uygulanmıştır¹². Kadınların %92’si sığınak deneyimlerinin kendileri için yararlı olduğunu belirtmiştir. Kadınların %80’inden fazlası güvenliğinin sağlandığını, sosyal destek hizmetleri ile ilgili bilgi sahibi olduğunu, hayata dair umutlarının ve amaçlarını başarabilecekleri inancının arttığını belirtmiştir. Bu çalışmada da, kadınların anlatılarından ve değerlendirme anketinden de

yola çıkılarak; güvenlik ve güvende hissetme, bağımsızlık hissi ve özgüven, kendi kararlarını alabilme ve dayanışma gibi güçlenme kavramına referans verebilecek temaları ön plana çıkarmıştır. Feminist sığınakta kalan kadınların bu ifadeye katılım oranı ise anlamlı olarak daha yüksektir. Ancak bu ifadelerle birlikte artması beklenebilecek olan “Sığınakta kalmaya başladıktan sonra geleceğe dair umudumun arttığını hissettim” ifadesine 5 kadın katılırken, diğer 5 kadının katılmadığı görülmüştür. Feminist sığınakta kalan kadınların bu ifadeye katılım oranı ise 10,0’dır. Türkiye’de yapılan benzer bir çalışmanın görüşme bulgularında da kadınların gelecekle ilgili kaygı ve korkuları olduğu görülmektedir²⁴. Bu duruma diğer bölümlerde detaylıca yer verilen problemlerin ve yetersiz sosyal desteğin neden olabileceği düşünülmektedir.

Sığınakların, şiddet sonrası güçlenme sürecine ve kadınların hayatları üzerindeki kontrol duygusunu yeniden kazanmalarına önemli ölçüde katkı sağladığı yapılan çalışmalarla ortaya konmuştur¹⁰. Kadınların kendi hayatları üzerinde kontrolü ele alabilmesi için kendi kararlarını alabilmeleri çok önemlidir. Ancak sığınaklardaki bazı kurallar ya da personelin tutumu kadınların kendi kararlarını alabilmelerini zorlaştırdığını ifade etmiştir. Feminist yaklaşımla yürütülen sığınakta kalan 2 katılımcı orada kendi kararlarını yargılanmadan alabildiklerini ve personelin onlara sadece destek olduğunu belirtmişlerdir.

Sığınakların önemli işlevlerinden biri şiddete maruz bırakılan kadınlara sosyal destek kanalı oluşturması kadar, sığınak çalışanları ve orada kalan diğer kadınlarla dayanışma ilişkisi kurulmasıdır. Sığınak deneyimi yaşamış kadınlardan 5’i kalan diğer kadınlarla dayanışmaya dair olumlu deneyimlerini dile getirmişlerdir. Ancak görüşme yapılan kadınlar aynı zamanda kalabalık yaşam koşulları, sığınaktaki kurallar ve işleyiş ve psikososyal desteğin yetersizliği nedeniyle dayanışma kurmanın zorlaştığı noktaları da ifade etmişlerdir. Sığınakların güncel durumunun, işleyişinin, kurallarının ve hiyerarşik yapılanmasının dayanışma ilişkisi kurulmasını zor hale getirdiği düşünülmektedir. Ek olarak, feminist yaklaşımla yürütülen sığınakta kalmış olan kadınlar sığınaktaki hiyerarşik olmayan ilişkilerin, düzenli yapılan ev toplantılarının ve kadınların bütün karar alma süreçlerine beraber katılmalarının dayanışmayı güçlendirdiğini belirtmiştir.

Sığınaklarda sağlanan bireysel danışmanlık seanslarında kadınlara şiddet deneyimleri üzerine konuşma ve düşünme fırsatları yaratılmakta, kendi hayatlarını ilgilendiren konularda bağımsız karar alma potansiyelleri açığa çıkarılmakta, şiddeti ortaya çıkaran iktidar ve denetim mekanizmaları ve toplumsal cinsiyet eşitsizliği gibi konularda bilgi verilerek kadınların yaşadıklarını anlamlandırmalarına ve cinsiyet rollerini dönüştürmelerine destek olunmaktadır^{11,23}. Türkiye’de yapılan bir araştırmaya katılan kadınların yarısı, sosyal hizmet uzmanının ve psikoloğun kendilerini dinleme, sorunları çözme sürecindeki çabalarını mesleki yardım olarak algılamaktadırlar. Ancak diğer yarısı ise sosyal çalışanların ya da psikoloğun görüşmelerini kendilerini ve kurumu denetlemek ve düzeni sağlama amaçlı olduğunu hissettiklerini belirtmişlerdir²⁴. Yapılan güncel çalışmada; kadınlar, sığınaklarda psikososyal destekle buluşabildikleri zaman olumlu deneyimler bildirmişler, ancak bu desteğin yokluğundan dolayı yaşadıkları sıkıntıları da ifade etmişlerdir. Ayrıca kadınlar tarafından problemli olarak ifade edilen sığınak sonrası hayatları ile ilgili sosyal destek de çok önemli bir noktadır. Bu noktada feminist sığınakta kalan kadınlar sığınakta psikososyal desteklerin kendi güçlenme ve

sığınak sonrası süreçlerinde ne kadar etkili olduğunu dile getirmişlerdir.

Yapılan görüşmelerde ve anket çalışmasında sığınak deneyimi yaşamış kadınların olumlu duyguları yanında olumsuz duygular da hissettikleri görülmüştür. Bu olumsuz duygulardan en öne çıkan kadınların sığınaklarda hissettikleri suçluluk duygusudur. Yapılan görüşmelerde kadınların 5’i sığınak deneyimleri boyunca sistemin, kuralların, sığınanın koşullarının, işleyişin ya da personelin yaklaşımları nedeniyle suçluluk duygusu hissettiklerini dile getirmişlerdir. Yapılan görüşmelerde farklı farklı soruların cevapları içerisinde sık sık “cezaevi” benzetmesi yapılmış, İlk Kabul Birimleri için “toplama yeri” ifadesi kullanılmıştır. Sığınakların fiziksel yapısı (parmaklık, demir kapılar, kameralar), siyah camlı araçlara onlarla iletişim kurulmadan ve konuşulmadan bırakılmaları, yapılan eşya aramaları, sıkı kurallar ve denetim, personelin otoriter tavrı ve zaman zaman suçlayıcı yaklaşımı kadınların “suçluluk” duygusu yaşamalarına büyük ölçüde neden olmaktadır. Türkiye’de yapılmış bir çalışmada da benzer şekilde, sığınaktan memnun olmadığını ifade eden kadınların %25’i sığınanın anlamını “kapalı cezaevi” olarak tanımlamaktadır¹⁸. Bir diğer olumsuz duygu olarak; sığınakta kalan 5 kadın, kalabalık yaşam koşulları ve kaotik ortam, sıkı kurallar ve personelin sert yaklaşımı nedeniyle kaygı ve korku hissettiklerini dile getirmişlerdir. Bu durumun kadınların iyileşme ve güçlenme süreçlerini zorlaştırdığı hatta zaman zaman şiddet yaşadıkları ilişkilerine geri dönmelerine neden olduğu düşünülmektedir. Feminist yaklaşımla işleyen sığınakta kalan kadınlar ise bu ifadelerin tamamen zıttı olarak; sığınak koşullarının ya da personelin onları suçlu hissettirdiği bir durumu yaşamadıklarını ifade etmişlerdir.

Birçok çalışmanın da doğruladığı gibi; kuralları gerçekçi olmayan, cezalandırıcı ve sıkı olan sığınaklarda kalan kadınlar sığınak deneyimlerine dair daha az memnuniyet ve daha çok problem dile getirmektedir⁷. Kurallar her ne kadar güvenliği sağlamak ve sakin bir yaşam ortamı yaratmak da olsa, bu kurallar aynı zamanda güçlendirici uygulama prensiplerine zarar verebilmektedir, güçlendirici felsefe ve yaklaşım ile çelişmektedir¹⁵. Başka bir çalışmaya göre; kadınların kurallardan en çok giriş-çıkış saati kısıtlamaları, sokağa çıkma yasağı, çocukların disiplini ve gözetilmesi ve sığınanın gündelik işleri ile ilgili kurallara uymakta zorlandıkları belirtilmiştir. Bazı kadınlar bu uygulamaların kendilerini şiddet ilişkisinde yaşadıkları baskıyı, bunalmışlık halini ve endişeyi yeniden hissettirdiğini belirtmiştir¹². Yine sığınak kurallarının ve çalışanların yaklaşımlarının kadınlar üzerindeki etkisini araştıran uluslararası bir çalışmaya göre sıkı kurallar ve sert yaklaşımlar kadınların kendi seçimlerini yapabileme, kendi kararlarını alabilme ve sosyal destek kanallarına erişimlerini engellemekte ve kendi hayatları üzerindeki güç ve kontrol duygularını sınırlandırmaktadır⁷. Bu çalışmada da paralel şekilde; sığınakta kalmış olan kadınların tümü kuralların belirli kısımlarından ya da tümünden duydukları rahatsızlığı dile getirmişlerdir. Özellikle eşyaların aranması, uyku saatleri, yemek saatleri, giriş çıkış saatleri, izinlerle ilgili sıkı denetim, sigara saatleri, uyku banyo ve çay saatleri, telefonlara ve paralara el konulması, tutanak tutulması, ortak alanların kullanımı ile ilgili kurallar nedeniyle kendilerini son derece baskı ve denetim altında hissettiklerini dile getirmiş ve sığınak için sık sık cezaevi benzetmesi kullanmışlardır. Kuralların katılımı ve personelin otoriter uygulamalarıyla birleşmesinin kadınların denetlenme hissini arttırdığı düşünülmektedir. Var olan feminist sığınak modelinde ise; kuralların yalnızca “gizlilik ve şiddetsizlik” olarak belirlenmesi, sığınanın güvenliğinin kadınlarla yapılan

gizlilik anlaşmaları ile sağlanması, kuralların hep birlikte yapılan ev toplantıları ile belirlenmesi, eşya aranması ya da yukarıda belirtilen diğer kısıtlayıcı kuralların olmamasının kadınların sığınak deneyimlerini olumlu etkilemektedir. Bütün bunlar birlikte değerlendirildiğinde sığınak kurallarının ve personellerin yaklaşımının kadınların sığınak deneyimlerini ve ruh sağlıklarını önemli ölçüde belirlediği düşünülmektedir. Görüşmeye katılan kadınların her biri kaldıkları sığınakların fiziksel koşullarının, kuralların ve bu kuralları uygulayan personelin tutum ve yaklaşımının; güvenliği sağlamak ya da işleyişi düzenlemekten çok kendilerini baskı altında ve denetlenmiş hissettirdiğini ve güçlendirici olmaktan çok kısıtlayıcı ve örseleyici olduğunu aktarmışlardır. Çalışmaya feminist ilkelerle yürütülen bir sığınakta kalmış olan 2 kadın ise sığınakta bu türlü durumların olmadığını belirtmişlerdir.

Literatürde retravmatizasyon; (yeniden travmatize olma) kişinin önceki yaşadığı travmatik olay nedeniyle geliştirdiği ruhsal travma semptomlarının yeniden yaşantılanması durumlarında kullanılmaktadır^{9,17}. Travmatik olay yaşandıktan sonra kişilerin bu olayla ilgili sorumlu tutulmaları, suçlanmaları da bu riski artırmaktadır. Ayrıca travmatik olay sonrasında kişinin sosyal destek ortamı da bu anlamda belirleyici olacaktır. Bu nedenle travmadan hayatta kalanlara destek olan kişilerin ruhsal travma tepkileri ve travmaya bağlı zorluklar ile ilgili farkındalığının olması kişinin güçlenmesi ve iyileşebilmesi için insan haklarına uygun bir sistem yaratacağı düşünülmektedir¹⁷. Sığınakta kalanlar ve çalışanlar arasında, çalışanlar arasında ve kadınlar arasında hiyerarşi yaratılması ve bunun pekiştirilmesi halinde, sığınakların kadınlar için yeni bir şiddet ortamına dönüşmesi riski bulunmaktadır²¹. Bu çalışmada yapılan görüşme ve anketlerde çıkan sonuçlarla birlikte değerlendirildiğinde; sığınaklarda kalabalık ve kaotik yaşam koşullarının, kadınlara şiddet öykülerinin sığınak başvuru sürecinden başlamak üzere defalarca detaylı şekilde anlatılmasının, personelin suçlayıcı, yargılayıcı ya da otoriter yaklaşımının, bazı sığınak kuralları ve işleyişinin kadınlara yaşadıkları şiddet olaylarını anımsattığı, onları suçlu ve çaresiz hissettirdiği, ruhsal travmaya bağlı semptomlarını yeniden yaşantılamalarına neden olduğu görülmüştür. Ayrıca personelin otoriter tutumu kadınlara şiddet yaşadıkları ilişki içerisindeki eşitsiz güç ilişkilerini anımsattığı ve kadınlarla personelin hiyerarşik bir ilişki kurmasının da bunu beslediği düşünülmektedir. Özellikle yoğun bir biçimde sosyal ve psikolojik şiddete maruz bırakılan kadınlar şiddet ortamındaki denetlenme ve kontrol edilme duygusunun bir benzerini sığınakta yaşadıklarını belirtmişlerdir. Bütün bu veriler kadınların sığınakta çeşitli nedenlerle retravmatizasyon yaşama risklerinin yüksek olduğu göstermektedir. Feminist ilkelerle yürütülen sığınakta kalan kadınların ifadeleri ve anlatılarına göre; yukarıda belirtilen problemlerin olmadığını ifade eden kadınların sığınak deneyiminin yol açabileceği retravmatizasyon riskinin daha az olduğu düşünülmektedir.

Sonuç olarak; sığınaklar, hem dünyada hem de Türkiye’de feminist hareketin bir sonucu ve kazanımıdır. Yürütülen çalışmalarda, sığınakların kadınların şiddet sonrası güçlenme sürecinde ne kadar etkili olduğu görülmektedir. Ancak literatürde belirtilen ve bu çalışmayla da doğrulanan problem alanları, kadınların sığınaklarda yaşadıkları deneyimi olumsuz hale getirmekte, sığınakları da bir denetim ve baskı aracına dönüştürmektedir. Bunun aksine feminist ilkelerle yürütülen sığınak modelinde kalan kadınların anlatılarına göre, bu sığınaklardaki kural ve işleyişin çok daha özgürleştirici ve aynı zamanda destekleyici olduğu çalışmanın her boyutunda

anamlı oranda ortaya konmuştur. Ayrıca şiddet döngüsünün kırılması ancak böyle bütüncül ve güçlendirici bir dayanışma ve destek zemininde düşünülebilmektedir. Bu nedenle sığınak çalışmasının şiddetten hayatta kalan kadınların ruh sağlığına olumlu etkileri olabilmesi için feminist perspektifle ve ilkelerle, toplumsal cinsiyet eşitliği destekleyen kişiler tarafından kadın dayanışması zemininde yürütülmesi gerekmektedir. Güncel olarak işleyişte ola bütün sığınakların statülerine bakılmaksızın feminist prensiplerle yürütülmesi bu anlamda çok önemlidir. Sığınakların dönüşümünü destekleyici olarak feminist sığınak modelinin yaygınlaştırılması açısından kurum için eğitimler ve savunuculuk çalışmaları yürütülmeli, var olan sığınakların da şiddetten hayatta kalan kadınların ruhsal ve sosyal güçlenme ve şiddetten uzaklaşarak özgürleşme sürecine katkı sağlayabilecek yapıya kavuşmaları sağlanmalıdır. Ayrıca sığınakların feminist ilkelerle yürütülmesine karşın, destek sistemlerinin diğer araç ve organları bu ilkelerden ve yaklaşımdan uzak olduğunda hayatta kalanlar için olumlu sonuçları kısıtlı kalacaktır. Bu nedenle sığınaklara çalışmasına destek olan tüm mekanizmaların, kurumların, hukuki araçların ve sosyal politikaların da bu bağlamda dönüştürülmesi gerekmektedir.

Kaynaklar

1. Altınay A, Arat Y. Türkiye’de kadına yönelik şiddet (1. baskı). Punto Baskı, İstanbul, 2007.
2. Avrupa Konseyi. Kadınlara yönelik şiddet ve ev içi şiddetin önlenmesi ve bunlarla mücadele hakkındaki Avrupa Konseyi sözleşmesi (kısa adıyla İstanbul Sözleşmesi) İstanbul, 2011.
3. Dobash RE, Dobash RP. Women, violence, and social change (1. baskı). Routledge: London and New York, 1992.
4. Edwards A. Male violence in feminist theory: An analysis of the changing conceptions of sex/gender violence and male dominance. Hanmer J, Maynard M (Ed). Women, violence and social control. Humanities Press International: New Jersey, 1990:13-29.
5. Ellsberg M, Heise L. Researching violence against women: A practical guide for researchers and activists. World Health Organization PATH: Washington, 2005.
6. FRA (European Union Agency for Fundamental Rights). Violence against women: An EU-wide survey. Publications Office of the European Union: Belgium, 2014.
7. Gregory K, Nnawulezi N, Sullivan CM. Understanding how domestic violence shelter rules may influence survivor empowerment. *J Interpers Violence*. 2017; 1-22. doi: 10.1177/0886260517730561.
8. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü. Türkiye’de kadına yönelik aile içi şiddet araştırması. Ankara, 2014.
9. Hooper CA, Warwick I. Gender and the politics of service provision for adults with a history of childhood sexual abuse. *Critical Social Policy*. 2006; 26:467-479.
10. Itzhaky H, Porat AB. Battered women in shelters: Internal resources, well-being and integration. *Affilia*. 2005; 20:39-51.
11. Karataş S, Şener Ü, Otaran N (Ed). Kadın Sığınmaevleri Kılavuzu, T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü: Ankara, 2008.
12. Lyon E, Lane S, Menard A. Meeting Survivors’ Needs: A multi-state study of domestic violence shelter experiences. Washington, 2008.
13. Mooney J. Gender, Violence, and the Social Order (1.baskı). Macmillan Press: Hampshire; St. Martin’s Press: New York, 2000. doi: 10.1057/9780230597396.
14. Mor Çatı Kadın Sığınmağı Vakfı. 2017 İlk 6 Aylık Faaliyet Raporu. İstanbul, 2017.
15. Nichols AJ. Gendered organizations: Challenges for domestic violence victim advocates and feminist advocacy. *Feminist Criminology*. 2011; 6:111-131.
16. Orava TA, McLeod P, Sharpe D. Perception of control, depressive symptomatology and self-esteem of women in transition from abusive relationships. *J Fam Violence*. 1996; 9:285-296.
17. Rosenberg SD, Mueser KT, Friedman MJ, et al. Developing effective treatments for posttraumatic disorders among people with severe mental illness. *Psychiatr Serv*. 2001; 52:1453-1461.
18. Sallan-Gül S. Türkiye’de Kadın Sığınmaevleri: Erkek Şiddetinden Uzak Yaşama Açılan Kapılar Mı? (2.baskı). Bağlam Yayıncılık: İstanbul, 2013.
19. T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü. Türkiye’de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet. Ankara, 2009.
20. Tortamış B. Sığınma Evinde Kalan Kadınlarda Şiddet Öyküsü Açısından Travma Sonrası Stres Bozukluğu, Benlik Saygısı ve Beden Algısının Değerlendirilmesi. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2009.
21. Tosun Z, Öztürk AB (Ed) Kadın Sığınmaevi Modelleri Türkiye ve Çeşitli Ülke Uygulamaları. İçişleri Bakanlığı Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü, Ankara, 2010.
22. Violence Against Women Europe (WAVE). 2017 Factsheet. Austria, 2017.
23. Violence Against Women Europe (WAVE). Şiddetten Uzakta. Austrian Development Cooperation. Viyana, 2004. Çev. Zeynep Korkman, Mor Çatı Yayınları, Önsöz Matbaacılık Yayıncılık, İstanbul, 2007.
24. Yıldırım A. Sıradan Şiddet (1.baskı). Boyut Yayıncılık: İstanbul, 1998.